

והריאות הלא נוהגים בהם הרופאים כיום לאלפים ולרבבות לעשות לאנשים ולבעלי חיים, וכולם חיים ובריאים – הרי שבסוג זה של טרפות אין להוכיח כלל לעיקר ההלכה. וצ"ע.

ג. אודות הגדרת טרפה באדם, לענין ההורג את הטרפה שפטור ממיתה – אינה תלויה בהגדרת 'טרפה' גרידא, אלא בתנאי נוסף, שאין לו רפואה עפ"י חכמת הרפואה שבאותה תקופה – כן נקטו בהחלט בשו"ת אחיעזר ח"א יב, ה ובשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג לו ובחור"מ ח"ב עג, ד (מובא בסנהדרין עח). וכמו שכתב בחזו"א הנ"ל אודות התרת אשתו להנשא. וכ"כ עוד אחרונים – ע' בשו"ת יהודה יעלה קצג; דובב מישרים ח"ג קכו. וע"ע במצוין בספר 'השתנות הטבעים בהלכה' פרק ד הערה 47.

ונראה לפי"ז שהוא הדין לענין שור טרפה שהרג את הנפש, שאינו נסקל, לפי שהוקש למיתת בעליו (רמב"ם נזקי ממון י, ז) – אין הגדרת טרפה שם אלא לפי אותו זמן. וכן לפי מה שצדדו אחרונים (מנ"ח; אבני נזר) שהעושה בע"ח טרפה בשבת – חייב משום נטילת נשמה. לכאורה אינו תלוי בדין טרפה לאכילה, אלא לפי המציאות באותו זמן, אם יש לו חיים אם לאו.

וכן נ"פ שלענין קבלת טומאת אכלים בדגים שנולדו בהם סימני טרפות (שנסתפקו בזה להלן עה) – נקבע הדין לפי מקומו ושעתו, אם עומד למות אם לאו, ואינו תלוי בדין 'טריפה'. וכן נ' לענין דין המעריך או הנודר דמי אבר שהנשמה תלויה בו, שחייב דמי כולו, ואמרו (בערכין כ) אפילו מארכובה ולמעלה כלומר דבר העושה אותו טריפה (וכמ"ד טרפה אינה חיה) – נראה שיש לילך בכל מקום וזמן לפי הקביעה הרפואית אם יכול לחיות אם לאו, ולא דוקא י"ח טריפות.

לענין פדיון הבן, לתניוק שעבר ניתוח במעיו וכדו' – כל דבר המוגדר כ'טרפה' – בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז צט) כתב לפדותו ללא ברכה, ואעפ"י שהוא בריא ואין חשש למיתתו. ובשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו לב) כתב שיש לפדותו בברכה, ואעפ"י שהוא בהגדרת 'טרפה' – שהעיקר תלוי אם הוא מסוכן אם לאו, והרי הוא חי ובריא.

ד. על עקרון זה, בנושאים אחרים, שדין התורה נקבע כפי המציאות הטבעית והגדרתה בשעת מתן התורה – ע' חות דעת צח סק"ג; שו"ת משפט כהן יד; כד, ה.

ה. עוד בענין מימצאי הרפואה בעניני טרפה, ע"ע בשו"ת הרשב"א ח"א צח (ע' אג"מ שם); שו"ת הריב"ש תמו – מצוטט להלן מו; תבואות שור – ל; בכור שור – להלן נח; שבילי דוד – יו"ד בקונטרס זה הכלל – מובא בשו"ת דובב מישרים ח"ג קכו.

וראה עוד: 'מכתב מאלהיו' ח"ד עמ' 355 (מובא להלן נג); הקדמת 'שיחת חולין'; 'מנוחת אהבה' – במילואים שבחלק ג, (מהדורה שלישית); 'השתנות הטבעים בהלכה' פרק יח. ועע"ש בהרחבה בפרק ד, על שיטת הרשב"א בטרפות).

*

'זאת החיה אשר תאכלו – חיה אכול שאינה חיה לא תיכול'

אשר תאכלו (עם האותיות) בגימטריא: **חיה אכול שאינה חיה לא תיכול**. (בעל הטורים – שמיני יא, ב עפ"י עיטור ביכורים. ובהפרש אחד.

וברוב ספרי בעה"ט הגיהו 'אשר תאכלו' – שוה בדיוק 'חיה אכול ושאינה חיה לא תאכלו').

דף מג

'למה לי למימר אדום ופנימי לבן? דאי חליף – טרפה' – כתב הר"ן, אין הכוונה שיתחלפו גווניהם זה באדם וזה בלובן, שזה אי אפשר, אלא הכוונה שפנימי יוחלף צבעו באדמימות, שהוא סימן לדרוסה.

ואולם הרמב"ם כתב (שחיטה ז, כא) 'וכן הושט שנמצא העור החיצון שלו לבן והפנימי אדום, בין בעוף בין

בבהמה – הרי הוא כאילו אינו, וטרפה'. ואפשר שייהפך האדום לגוון לבן על ידי חולי. (עפ"י מגיד משנה). הר"ן כתב דבריו על יסוד דברי רש"י שהביא. ולפנינו לא נמצא כן ברש"י. אדרבה, יש לדקדק קצת מלשון רש"י לעיל (בד"ה לא תיפוק) ששניהם נתחלפו זה בזה. (וע"ע רש"ש). ולשיטה זו אפשר דוקא אם הוחלפו שניהם, אבל אחד מהם – הרי זה כניקב זה בלא זה שכשר, כמו שכתב בעל העיטור. וכן דייק בשלטי הגבורים מלשון הרמב"ם.

ואולם הרשב"א (בתוה"א ל: ובקצר לא:), הרא"ש והטור כתבו, שאפילו שניהם אדומים או שניהם לבנים – טרפה, ואינו דומה לניקב, שהנקב קטן והעור השני מגן עליו, אבל כאן שכולו לקוי, אינו מתקיים ע"י השני. וכן פסק בשו"ע (לג,ה). וע"ש פרטים נוספים בנו"כ).
יש שיטה אמצעית; שניהם אדומים – טרפה, שניהם לבנים – כשרה. כן מובא בהגהות אשרי מא"ז. וע' בחדושי הנצי"ב שבאר מקור שיטה זו.

'שני עורות יש לו לוושט... ניקבו שניהם זה שלא כנגד זה... זמנין דמיהנדזין בהדי הדדי' – הנודע-ביהודה (קמא יו"ד ט) נשאל אודות נקב הנמצא בוושט סמוך לראש, במקום הדבוק לבשר – האם הבשר סותמו והיא כשרה.

והשיב, אמנם לעצם השאלה אם הבשר מהוה סתימה, אין לעזוב את דברי הרמב"ם שכתב שנחשב כסתימה. ואעפ"י שהגאון בעל 'תבואות שור' (מו,ב) לא כתב כן. אבל להורות בוושט שהבשר סותם – 'קשה מאד, כי הלא אנו רואים בעינינו איך עורות הוושט דבוקים זה בזה וכמה קשה עלינו להפרידם זה מזה, ואף על פי כן אמרו רז"ל שאם ניקבו שניהם זה שלא כנגד זה – טריפה, דהואיל ואכלה ביה רווחא ליה וגמדא ליה וזמנין דמתרמי אהדדי – אם כן גם בבשר אי אפשר לסמוך ולומר שדבוק שם בבשר, דרווח ליה וגמדא ליה ואינו נשאר דבוק במקומו, ולכן אין לסמוך שם על סתימת הבשר, ותו לא מיד'.
(בהסבר החשש בשני נקבים זה שלא כנגד זה – ע' בשו"ת דעת כהן, כא)

הרמב"ם כתב (ז,כא) על שני העורות הללו, האדום והלבן, שהם קיימים בין בעוף בין בבהמה. ואולם בתרנגולים קשה להבחין בשני עורות בוושט, שאינם נפרדים זה מזה. (עפ"י דמשק אליעזר ד,ה). אכן באווזים אפשר לקלף העור החיצון ולהפרידו מן הפנימי, אם כי גם החיצון נוטה ללובן. (דעת תורה לג,כ). וכנראה כוונת הרמב"ם למינים אחרים. (עפ"י שיחת חולין).

'ניקב הקורקבן וכיס שלו קיים' – מרוב הראשונים נראה, כי הכיס המדובר כאן, הוא העור הקשה והמחוספס של הקורקבן, הפנימי ביותר, אשר בתוכו מתלקט המזון הנטחן. וכן הסיק החתם סופר (ג). ואולם יש שנראה מדבריהם שהכיס הוא עור לבן רך, המתוח בצידו הפנימי של הקורקבן, מתחת לעור הנקלף. (ע' בפרוטרוט בספר שיחת חולין).

ה'נודע-ביהודה' (קמא יו"ד יח) דן בקורקבן שכל עור הכיס שלו נרקב לגמרי. ובתוך הדברים כתב שלכאורה יש לדייק מכך שנקטו כאן 'ניקב הקורקבן וכיס שלו קיים' – כשר, משמע הא אילו ניטל – פסול, (שהרי ניטל חמור מניקב בכל האברים מלבד בטחול שניטל כשר וניקב פסול, כמוש"כ הראשונים). ואולם דחה דיוק זה והסיק להכשיר. וזו לשונו:
'אלא שאומר אני כלל גדול בידינו שאין להוסיף על הטריפות, וכיון שלא נזכר בגמרא בשום מקום ולא

בשום אחד מדברי הפוסקים שאם ניטל עור אחד מקורקבן יהיה טריפה – מכלל שבאמת אינו טריפה. ומה דנקט בגמרא ניקב הקורקבן וכיס קיים כשר ולא נקט ניטל, היינו משום שאמוראים לפרש פרטי הדברים שנזכרו במשנה באו, ובמשנה לא נזכר ניטל הקורקבן רק ניקב...! (וכן כתבו כמה מן הפוסקים להפך, כאשר ניטל כל בשר הקורקבן ולא נשאר רק הכיס הפנימי, וכל שכן אם נברא כשהוא חסר. עפ"י טוב טעם ודעת' תנינא קעט ועוד)

(ע"ב) 'אמר עולא: ישב לו קוץ בוושט – אין חוששין שמא בריא... קסבר עולא אין חוששין לספק דרוסה' – אבל אנו נוקטים להלכה כדעת החוששים לספק דרוסה (כדלהלן ג:), הלכך ישב (= נתחב) לו קוץ בוושט – יש לחוש שמא ניקב החיצון (רי"ף, תוס').

ולפרוש רש"י, עולא דיבר ללא קורט דם מבפנים, (וכן משמע ממה שאמרו 'ישב איתמר, אבל נמצאת לא איצטרך ליה לעולא, דכולהו חייו ברייתא קוצי אכלן' – ואם מדבר בשנמצא קורט דם, הלא הוצרך לומר), ואם כן להלכה דלא קיימא לן כעולא, יש לחוש לתחיבת קוץ בוושט אפילו ללא מציאת דם כלל.

ומה שאמרו לעיל 'ניקב זה בלא זה כשר' ובכלל זה כשניקב הפנימי ולא החיצון – והלא לעולם יש לחוש שמא ניקב גם החיצון ונסתם? – לא קשה, כי כאן לא דיברו אלא בתחיבת קוץ, אבל ניקב הפנימי מחמת חולי, ורואים שהחולי לא שלט בחיצון – כשר. (עפ"י הרשב"א; הר"ן).

א. כמוכּוּן, הקושיא מ'ניקב זה בלא זה כשר' אינה אלא לשיטת רש"י והרמב"ם, שגם בדיקת נקב אינה שייכת בחיצון, (כפי שכתב הרא"ש כאן והתוס' לעיל כה:), אבל יש ראשונים (כאן ולעיל כה) החולקים על כך, שדוקא לענין בדיקת דריסה, שאינה אלא אדמומית, אין להבחין בחיצון, אבל הנקב ניכר שם.

ויש שכתבו (ע' בראשונים כאן ולעיל כה; רבנו יונה – מובא במ"מ, שיחטי ג, כב), שכאשר מזהים נקב מבפנים, אפשר לבדוק מבחוץ כנגד אותו מקום, ולא אמרו שאין לוושט בדיקה מבחוץ אלא כאשר יש להסתפק בכל הוושט, ולפי שהעין משוטטת לחפש ואינה ממוקדת בנקודה אחת, לכך אין לסמוך על הבדיקה בוושט, שבקושי רב יש להבחין שם בנקב.

ב. אם כי התוס' שלפנינו, הר"ן, הרמב"ן, הרשב"א ועוד, פסקו דלא כעולא – רבנו ברוך בעל ספר התרומה (מובא בהג"א), ורבי אליעזר בר' נתן ('הראב"ן') פסקו כעולא. וכן נקט הרא"ש לעיקר. וכן הביא דעה זו הרמ"א.
ג. אריכות דברים בכללות הסוגיא – ע' בית הלוי ח"ב כו-כו; נודע ביהודה – קמא יו"ד ח).

זמאי שנא משתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן? התם איתחזק איסורא' – אבל כאן לא איתחזק איסורא, אדרבה, הבהמה בחזקת התר עד שיוודע לך שנטרפה. (עתוס'). ואם תאמר, הלא נקובת הוושט לכמה שיטות מהראשונים הרי היא נבלה, והרי לפנינו ספק שחוטא ספק נבלה, וכל ספק שנולד בשחיטה – אסור, (כדאמר רב הונא (ביצה כה) בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיוודע לך במה נשחטה) –

יש לחלק בין ספק במעשה השחיטה עצמו, כגון ספק שהייה וספק דרסה, שאם שהה או דרס הרי לא נעשה מעשה המכשיר כלל, ונשארה חזקת איסור של הבהמה שאינה זבוחה, ובין מצב שבו ודאי נעשה מעשה המכשיר, אלא שהספק נולד מצד אחר הגורם שהשחיטה לא תועיל מצד הדין, כגון שמא ניקב הוושט. וכיון שהבהמה בחזקת שאם ייעשה בה מעשה שחיטה הראוי, תהא מותרת, עליך להביא ראיה שארע בה דבר חדש שאוסר. (עפ"י חות דעת סוס"י קי, בית הספק סקכ"ו).

ע"ע: תוס' כאן וביבמות ל: רשב"א שם ולעיל י: כרתי ופילתי לג סק"ד; שב שמעתא הו; שו"ת רעק"א קסו; חתם סופר כה; שו"ת בית זבול ח"א ג; אחיעזר ח"ד צ; משנת ר' אהרן יד, ג; הרחב דבר שמות כב, ל).

ז'ליטעמיך נידמיייה לספק טומאה ברשות הרבים דספקו טהור, אלא התם הלכתא גמירי לה מסוטה' – משמע, שזה שספק-טומאה ברשות הרבים טהור – הלכה מיוחדת היא שלמדנוה מסוטה. וגם לפי שיטות הראשונים שספק-טומאה ברשות הרבים טהור כיון שמעמידים הדבר על חזקת טהרה (כן כתבו התוס' בניזיר נו ובסוטה כה: ובע"ז לז: ודלא כהתוס' לעיל ט: ורש"י ותוס' ריש נדה) – מכל מקום כבר כתבו התוס' (בסוטה שם) שמסוטה הוא שלמדנו דבר זה, שיש לילך אחר חזקת טהרה, שלא כברשות היחיד שאין הולכים שם אחר חזקה זו. (עפ"י קהלות יעקב – טהרות סא,ג)

ז'וכמה? אמר רב אויא: פחות משערתא ועדיף מחטתא' – יש מי שאומר ששיעור זה נאמר בשור בינוני, אבל שאר בהמה חיה ועוף – לפי גודלן וקטנם. (מובא בחדושי הרמב"ן. ע"ש. וע"ע בראשונים להלן מד. גבי 'כדי תפסת יד').

ז'ילו אמרו ליה לבריה דרב יוסף בר חמא דלשלים דמי תורא למריה' – ע' בראשונים כאן ובסנהדרין לג. וע' במובא שם, סיכום השיטות השונות בדיין שטעה, לענין חזרת הדין ולענין חיוב הדיין בתשלומים.

פרפראות ולשון

'הלכות חבר כזית מרה וקורקבן סימן)' – ... גם בתלמוד מקובל שהמרה היא האבר בו מקור הכעס. ועיין ברכות ס"א ע"ב: 'כבד כועס מרה זורקת בו טפה'. לפי זה אני מבאר לעצמי את 'סימן' הרשום בחולין מ"ג. 'סימן' בתלמוד הוא משפט מנומטכני (עוזר לזכרון) שנוצר ע"י צרוף של תבות ראשי הלכות הבאות זו אחר זו בסוגיה תלמודית. מתקבל על הדעת של'סימנים' תהיה איזו משמעות שהיא, כי אם לא, יש ספק אם ערכה רב להקל על הזכרון.

הסימן הוא: 'הלכות חבר כזית מרה וקורקבן'. המרה היא מקום הכעס והקורקבן הוא האבר הראשי להזנת האדם. אסור לחבר, והכוונה כאן לתלמיד חכם, להפריז יותר מדי בפיתוח שני אברים אלה, אך גם אסור לו להזניחם לגמרי ולתת להם להתנוון. 'לא הקפדן מלמד' נאמר בפרק אבות, ו'כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו' נאמר בפסחים סו: מאידך אסור שתחסר הקפדנות לגמרי ביחסו של ת"ח אל תלמידיו, וכך אומר רבי לבנו: 'זרוק מרה בתלמידים' (כתובות קג: וע' תענית ד.).

וכן בקורקבן. מיותר להוכיח שאין ת"ח יכול להיות זולל וסובא, רדוף תאוות אכילה ושתייה. המדרש (סדר אליהו רבה פכ"ו) אומר: 'עד שאדם מתפלל שתכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו'. (ע' כתובות קד. תד"ה לא. ובוהר וירא: האי צורבא מרבנן דמרוי, קרינן עליה נזם זהב באף וכו'). מצד שני אסור שת"ח ימנע מגופו מזון הדרוש לו ולא יסגף עצמו, כי אם יעשה כך תזקן תורתו ('אם אין קמח אין תורה'). וכך אומר רב ששת (בתענית יא:): האי בר בי רב דיתבי בתעניתא ליכול כלבא לשירותיה (– יאכל הכלב את סעודתו). ולעולם ילך בדרכה של תורה: 'פת במלח תאכל' וכו'. (אבות ו).

ההשתוות במדות הכעס ובדרכי אכילה ושתייה – אלו הן 'הלכות חבר; כזית מרה וקורקבן' – לא ירבה ולא ימעט'. (עיונים בדברי חז"ל ובלשונם, עמ' צד.

עוד על תפקידי המרה ועניניה – ע' במובא בשיחת חולין).

ז'ושט' – מובא בזהרה (פינחס) לדרוש 'ושט' מלשון שטו העם ולקטו, שהוא חיפוש מזון. יש מי שכתב מלשון בזיון ומיאוס, כתרגום של ויבו עשו – ושט עשו. (מובא בשיחת חולין. עע"ש).

'קורקבן' – אפשר מלשון 'קרקור-קובה' כלומר קיבת העוף, כדרך שמצינו שהעוף מכונה 'קורקור' – כמו שאמר רב יוסף (בב"ב כג.) 'אפיקו לי קורקור מהכא'. (עפ"י שיחת חזו"ן. בלשון תורה נקרא הקורקבן מוראה או נצה – ע' במובא בזבחים סה).

'תורבין הוושט' – יש גורסים תרבין, והוא לשון חצר בארמית (כבב"ב צה: 'תרביצא', ועוד), כלומר חצר הוושט. (עפ"י הערוך. וע"ע כף החיים כ סק"ח).

דף מד

'אלא אי כבית שמאי כקוליהן וכחומריהן אי כבית הלל כקוליהן וכחומריהן... כאן קודם בת קול' – אף על פי שאמרו (בע"ז ז.) שכשחולקים שני חכמים, יש לילך בשל תורה אחר המחמיר, ואילו כאן משמע שקודם שהוכרעה הלכה כבית הלל, הרשות נתונה לעשות כדברי בית שמאי או כבית הלל בין לקולא בין לחומרא (וע' בחדושי הרמב"ן והרשב"א כאן) –

נראה, שזה שאמרו בשל תורה הלך אחר המחמיר אינו אלא בשאין אחד מהם רבו, אבל אחד מן החכמים הוא רבו – הולך אחריו אף להקל. ונקרא 'רבו' כל שהוא קרוב לו ושומע שמועותיו תמיד ברוב המצוות. ובוה, כאשר יש שני חכמים קרובים לו, רשות בידו להחזיק בהוראותיו של אחד מהם ולהחזיקו כרבו, ואז ילך אחריו בין להקל בין להחמיר. וזהו שאמרו כאן הרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה, והיינו להחזיקם כרבו ולהלך אחריהם תמיד, בין לקולא בין לחומרא. ודין זה קיים בין בחיי החכם בין לאחר מותו – כל שידועות הוראותיו והלכותיו מפני תלמידיו או מספריו.

ורשאים להלך אחר הרב אף להקל בשל תורה, ואפילו החולקים עליו הם הרבים – כל זמן שלא היה מושב בית דין ודגו זה כנגד זה והכריעו את ההלכה. ומחלוקת בית שמאי ובית הלל אחר בת-קול, הרי היא כהכרעה של מושב בית דין ואין רשאים להקל כדברי בית שמאי, ואף לא להחמיר.

וכאשר אין אחד מהם רבו, שאז יש להחמיר בשל תורה כאמור, אם יש קולא וחומרא בכל צד (כגון שדרה וגולגולת, בעירובין ז.) – הלך אחר אחד מהם, בין לקולא בין לחומרא. ואילו היה הדבר ספק, היה ראוי להחמיר בשניהם (כגון שם – לענין טרפות ולענין טומאה), אבל כיון שיש כאן מחלוקת חכמים, ראוי להלך אחר אחד מהם בין לקולא בין לחומרא. כן משמע בסוגיא בעירובין שם. ואפשר שדוקא כשהם רבותיו. (עפ"י חזו"ן איש יו"ד קג,א. וע"ע דרך נוספת שם בסק"ה, מהריטב"א.)

ובשו"ת אור לציון (ח"א או"ח ז,ב) כתב לפרש (כיצד אפשר להקל כב"ש או כב"ה, והלא בשל תורה הלך אחר המחמיר) שהכוונה לת"ח שנראה לו מדעתו להכריע כדעת ב"ה או כדעת ב"ש, אבל סתם אדם – עליו להחמיר בשל תורה. עוד בענינים אלו ע' במובא בע"ז ז).

'למעלה עד כמה...' – הסימן שנתנו לעיל בתורבין הוושט, 'כל שחותכו וכוויץ', אין ניתן לעמוד עליו בחייה אלא לאחר שחיטה, (ונפקא מינה לנקב הנמצא שם), ואילו כאן שאלו על מקום השחיטה. ונתנו בו שיעור מעשי לשוחט. (עפ"י מהרש"א. וכ"כ כמה פוסקים, ששיעור אחד הם, ואולם יש שדייקו מלשון הראשונים שאין שני השיעורים זהים. ע' בפירוט בשיחת חזו"ן).